

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.007.051 у Національній академії
внутрішніх справ
03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

опонента кандидата юридичних наук, доцента Давиденка Валерія Степановича на дисертацію Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Актуальність обраної теми. Актуальність обраного дисертантом напряму наукового дослідження зумовлена низкою теоретичних і практичних факторів. За сучасних складних умов та обставин, обтяжених військовою агресією, євроінтеграційні процеси, розбудова правової демократичної держави за світовими стандартами передбачають також й якісні зміни з питань науково-теоретичного та правового забезпечення правоохоронної діяльності в Україні.

Для науковців і практиків постало нагальне завдання оптимізації практичного застосування напрацьованого науково-теоретичного потенціалу досліджень українських вчених-юристів.

Безсумнівним є й те, що вирішення окреслених завдань повинно базуватись на правових, науково-обґрунтованих дослідженнях з подальшим їх впровадженням у практичну діяльність.

А отже, дисертант цілком слушно на основі кримінального процесуального законодавства України, міжнародних правових актів, прецедентної практики Європейського суду здійснив комплексне дослідження теоретичних, правових і прикладних проблем правозастосування інституту повідомлення про підозру особі, зокрема особливостей його здійснення в разі невстановлення її місцезнаходження, а також коли відповідна особа проживає та/або перебуває на тимчасово окупованих територіях України чи за межами

України, що включає нові та вдосконалені наукові висновки, положення та практичні рекомендації.

Заслужує на увагу і особиста думка автора, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) зазнав численних змін та доповнень, проте ще містить недоліки нормативно-правового регулювання. Однією із таких проблем є несформованість чіткого й однозначного розуміння поняття інституту повідомлення про підозру, що призводить до варіативності тлумачення відповідних норм сторонами кримінального провадження та судом, а також неоднозначності їх практичної реалізації.

Доцільно зазначити і те, що інститут повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального правопорушення займає особливе місце у структурі досудового розслідування, адже воно є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності. А отже визначення часу, з якого особа набуває процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, є моментом, який визначає подальше спрямування кримінального провадження та надає сторонам можливості для застосування інших інститутів, передбачених КПК України на стадії досудового розслідування.

Про актуальність обраної теми свідчить і та обставина, що після внесення у 2014 році законодавчих змін, було визначено, що підозрюваним також може стати особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

З цього ж приводу, як зазначає автор, практика застосування наведеної процесуальної норми є проблемною, зумовлює правові суперечки між сторонами кримінального провадження та в наукових колах становить предмет дискусій.

Щодо безперечної актуальності окреслених питань, їх вирішенню у правовій теорії не сприяла їх недостатня урегульованість в чинному законодавстві, таким чином проведене дослідження також спрямоване й на отримання цілісного уявлення про особливості повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України та містить конкретні висновки, пропозиції і рекомендації.

Тема дисертації узгоджується з науковими програмами, планами, темами, основними положеннями та напрямками реалізації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, тема дослідження відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розроблень Міністерства освіти і науки України на 2019–2021 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 року № 1466, узгоджується із пріоритетними напрямками наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України № 275/2015 від 16 березня 2015 року) та пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки в частині правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини, визначених у Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України, які затверджені загальними зборами Національної академії правових наук України 03 березня 2016 року.

Метою дисертаційного дослідження є комплексне науково-теоретичне вивчення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України, що включає в себе: розвиток законодавства, процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру особам вказаної категорії та гарантії їх прав.

В межах досягнення визначеної мети, автором поставлені і досягнуті окремі дослідницькі завдання, зокрема:

- охарактеризувати стан наукових досліджень повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України;

- розкрити зміст процесуальної діяльності слідчого, прокурора при складанні письмового повідомлення про підозру;

- визначити процесуальний порядок діяльності слідчого, прокурора щодо зміни повідомлення про підозру;

- розкрити особливості вручення письмового повідомлення про підозру, як складової здійснення повідомлення особі про підозру;

- окреслити особливості набуття процесуального статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено, охарактеризувавши процесуальний, практичний аспект та міжнародно-правові гарантії;

- визначити особливості вручення повідомлення про підозру при здійсненні спеціального досудового розслідування;

- здійснити аналіз практики Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд, Суд, ЄСПЛ) щодо засад здійснення кримінального провадження в разі невстановлення місцезнаходження особи;

- визначити особливості здійснення повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено на тимчасово окупованих територіях України;

- охарактеризувати процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, місце проживання та/або перебування якої встановлено за межами України.

Отже обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною і своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність забезпечується, на думку опонента, такими обставинами:

1. Належною теоретичною, нормативно-правовою основою та емпіричною базою дослідження, зокрема:

- теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників;

- нормативну основу наукового дослідження становлять Конституція України, акти кримінального процесуального законодавства України та іноземних держав;

- емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення Європейського Суду, які містяться в базі даних прецедентної практики ЄСПЛ HUDOC; рішення Конституційного Суду України; судові рішення, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; дані слідчої та судової статистики; інформація правоохоронних органів, інших органів влади України, аналітичні відомості та узагальнення ЄСПЛ; дані 10 кримінальних проваджень, в яких повідомлення про підозру здійснювалось щодо особи місцезнаходження якої не встановлено або яка проживає та/або перебуває на тимчасово окупованих територіях чи за межами України; зведені дані опитування 281 особи (протягом 2019–2021 років), зокрема: 58 слідчих органів Національної поліції України та Служби безпеки України різних регіонів, 86 прокурорів різних регіонів України та Офісу Генерального прокурора, 77 адвокатів та 60 слідчих суддів і суддів, які здійснюють свою діяльність у різних регіонах України; використано власний досвід роботи прокурором та надання правової (правничої) допомоги під час здійснення адвокатської діяльності.

2. Комплексним використанням широкого спектру методів наукового пізнання, серед яких: пошуково-бібліографічний, порівняльного аналізу, формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, методи класифікації та групування, соціологічний, статистичний, логіко-нормативний, що дали змогу розкрити

теоретичні та прикладні проблеми, аспекти, пов'язані з предметом дослідження.

3. Суттєвим і показовим є доречне використання здобутків науковців, які раніше безпосередньо або опосередковано вивчали окреслені проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів Атаманова О. М. визначається тим, що робота є одним із перших в Україні комплексних науково-практичних досліджень, у якому на інтегративному рівні зі всебічним аналізом усіх аспектів досліджуваної проблеми та застосуванням системного доктринального підходу, здійснено дослідження теоретичних, правових і прикладних проблем правозастосування інституту повідомлення про підозру особі, в тому числі особливостей його здійснення під час невстановлення її місцезнаходження, а також коли відповідна особа проживає та/або перебуває на тимчасово окупованих територіях чи за межами України, в результаті чого сформульовано нові та вдосконалені наукові висновки, положення та практичні рекомендації, які мають важливе теоретичне і науково-юридичне значення.

Серед найбільш суттєвих результатів, що визначають наукову новизну дослідження, особливої уваги заслуговують пропозиції автора щодо класифікації форм зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні за критерієм зміни кваліфікації діяння.

Обґрунтованою є й думка дослідника, що у КПК України передбачений лише один випадок неможливості вручення складеного письмового повідомлення про підозру відповідній особі – внаслідок невстановлення місцезнаходження особи. На противагу до особи підлягає застосуванню «загальний» порядок – особистого (безпосереднього) вручення їй письмового повідомлення про підозру.

Також автором доведено, що застосування особливого порядку вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні спеціального досудового розслідування, передбаченого ст. 297-5 КПК України, можливе

лише у разі задоволення слідчим суддею клопотання про здійснення такого розслідування.

В якості **наукового доробку** здобувача, що відповідає вимогам наукової новизни, слід також визнати авторське визначення понять: «повідомлення про підозру», «порядку (послідовних процесуальних дій)», які мають бути виконані слідчим або прокурором під час здійснення вручення особі письмового повідомлення про підозру, який поділено на дев'ять етапів.

Визначення особливостей повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація має чітку, логічну та послідовну структуру, яка складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, а також форми апробації одержаних результатів.

Розділ 1. «Теоретичні та правові засади повідомлення про підозру, а також особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України» складається з чотирьох підрозділів. В ньому автором було окреслено стан наукових досліджень за обраною темою, особливості процесуальної діяльності слідчого, прокурора під час складання письмового повідомлення про підозру, умови та порядок зміни повідомлення про підозру на досудовому розслідуванні, а також особливості вручення письмового повідомлення про підозру як складова здійснення повідомлення особі про підозру.

Розділ 2. «Набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено» складається з трьох підрозділів. В ньому здобувач зосередив увагу на питаннях щодо набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено, а також дослідив процесуальний, практичний аспекти та міжнародно-правові гарантії.

Деталізуючи та логічно продовжуючи змістовну складову підрозділу 1.4, автор більш докладно висвітлив порядок вручення повідомлення про підозру при здійсненні спеціального досудового розслідування, а також проаналізував практику Європейського суду з прав людини щодо засад здійснення кримінального провадження в разі невстановлення місцезнаходження особи.

Розділ 3. «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої встановлено на тимчасово окупованих територіях або за межами України» складається з двох підрозділів. В ньому здобувачем було досліджено досить складні питання щодо особливостей повідомлення про підозру особі, яка знаходиться на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

У завершення розділу автором досліджено процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка перебуває за межами України.

Кожний окремий розділ роботи містить змістовний висновок.

Відповідно до загальних **висновків** дисертації, за результатами наукового дослідження здійсненого в дисертації, вирішене наукове завдання, що має доктринальне і прикладне значення для кримінального процесу; комплексно досліджено особливості повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України, наслідком якого є отримання нових обґрунтованих та достовірних наукових результатів.

Наукове та практичне значення представленої дисертації полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в роботі положення впроваджені і можуть бути використані у законотворчій діяльності – для вдосконалення окремих положень чинного КПК України та проектів змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України, правозастосовній діяльності судів, органів досудового розслідування та адвокатури – під час процесу формування правозастосовної практики у кримінальному провадженні, освітньому процесі – для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, навчальних програм, тестових завдань, відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також під час проведення різних видів занять із дисципліни «Кримінальний процес».

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам, встановленим МОН України, а також виступах дисертанта з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації.

Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться у дисертації, сформульовано у 12 наукових публікаціях у тому числі 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, з них 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та 6 тезах доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, круглих столів.

Таким чином дисертаційне дослідження О.М. Атаманова виконано на належному науковому рівні, містить низку важливих теоретичних і практичних положень і висновків, що підтверджені статистичними, емпіричними та іншими даними.

Наведене дає підстави для загальної позитивної оцінки роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Незважаючи на системність та повноту проведеного дослідження, обґрунтованість авторських висновків та пропозицій, в роботі можна виокремити деякі положення, які не сприймаються однозначно, є дискусійними та потребують уточнення, зокрема:

1. У підрозділі 1.4 дисертації автором проаналізовано теоретичні та практичні аспекти процесуальної діяльності слідчого під час вручення особі письмового повідомлення про підозру як складової здійснення повідомлення особі про підозру, зокрема й особі, місцезнаходження якої не встановлено, або яка перебуває за межами України (відповідно до назви розділу 1).

А отже, у цьому розділі сплановано дослідження практичної складової у виконанні слідчим або прокурором окреслених завдань на певному етапі досудового розслідування.

Водночас у підрозділі 2.2 окремо розглянуто «спеціальний» порядок вручення повідомлення про підозру (ст. 297-5 КПК України) в типових умовах невстановлення місцезнаходження особи.

А оскільки метою дослідження є розкриття всіх особливостей повідомлення про підозру особі, то на думку опонента, їх висвітлення більш вдалим було би за умов не розгалуженого, а послідовного розгляду у підрозділі (підрозділах) одного розділу, що також сприяло би системному сприйняттю висновків і рекомендацій у їх кореляційному зв'язку.

2. У розділі 3 автор розглянув особливості повідомлення про підозру та процесуальний порядок вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка за сучасних воєнних умов та обставин перебуває на непідконтрольній Україні території.

На сторінках зокрема 183, 184 дисертант слушно зазначає про об'єктивні ризики для життя і здоров'я слідчого і прокурора при виконанні процесуальних

функцій в зоні ведення бойових дій і насамперед на тимчасово окупованій території.

Також дисертантом визначено як помилковий окремий досвід слідчих і прокурорів повідомлення особі про підозру за вище окреслених умов і обставин.

Натомість, наведені здобувачем доводи є дещо суперечливими та недостатньо переконливими.

На думку опонента, цінність роботи якісно збагатили би системно визначені та більш конкретизовані пропозиції та рекомендації автора щодо організації, особливостей та процесуального порядку вручення письмового повідомлення про підозру особі, яка знаходиться на території Автономної Республіки Крим або на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

Пропозиції та рекомендації відповідно до підрозділів 3.1; 3.2 також було би доцільним сформулювати окремим додатком до дисертації.

3. За характером та змістом розглянутих автором питань та досліджених проблем, дисертація є одним із перших в Україні комплексних науково-практичних досліджень відповідно до визначеного предмету.

Водночас, зважаючи на практичне значення роботи, значної кількості сформульованих наукових положень, пропозицій та рекомендацій для суб'єктів досудового розслідування в умовах реалізації ними певних процесуальних функцій, не зайвою була би підготовка та публікація автором відповідних методичних рекомендацій.

Проте вищенаведені зауваження носять дискусійний характер, можуть бути пояснені під час захисту й суттєво не впливають на позитивне враження від представленої наукової праці.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

1. Дисертація Атаманова Олександра Михайловича на тему «Повідомлення про підозру особі, місцезнаходження якої не встановлено або яка перебуває за межами України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, містить наукові положення, нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення в галузі знань 08 «Право», а отже відповідає вимогам, передбаченим п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

2. Атаманов Олександр Михайлович заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право» за результатами публічного захисту.

Опонент:

**професор кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності**

**Міжрегіональної академії управління персоналом,
кандидат юридичних наук, доцент**

В. С. Давиденко

